

מתוך האיליאדה: אגממנון ותִרְסִיטֶס

ב, 207-335

מיוונית עתיקה: אברהם ארואטי

זאוס הבטיח לתִרְסִיטֶס, אמו של אכילס, שיחזק את ידם של הטרויאנים, על שום העלבון הכבד שספג אכילס מאגממנון, המפקד העליון של גִּיסוֹת היווניים. אכילס פרש מהקרב, וזאוס נמלך בדעתו כיצד לממש את הבטחתו. הוא שולח לאגממנון חלום כזב ובו הוא מבשר לו, בדמותו של נֶקְטוֹר, כי אם יתקוף עתה את הטרויאנים ינחל ניצחון כביר. אגממנון נשמע לקול החלום, אך בטרם יפתח במתקפה הוא מחליט לנסות את צבאותיו ומצווה על המפקדים להורות לחייליהם לסגת. למגינת לבו, החיילים ששים דווקא לצאת משדה המערכה ולשוב לבתיהם; אולם איש איש מהמפקדים עוצרים בעדם, וראשון בהם אודיסאוס, שנחפז בקרב המון הנמלטים, מדבר על לבם ומעודדם להזדרז ולחדש את המלחמה. אז גם חל העימות הידוע בינו ובין תרסיטס, הקֶעוֹר בחיילי היוונים, שאף מתריס כנגד אגממנון.

התרגום שלפניכם שומר על משקל האפוס המקורי, ההֶקְסָמֶטֶר הדֶקְטִילִי. כדי לחוש במשקל יש להטעים את המילים בכל טור כפי נגינתן הדקדוקית, והניגון העתיק יעלה מאליו. התבנית היסודית היא של חמש יחידות מטריות שהברתן הראשונה מוטעמת, והשתיים האחרות אינן מוטעמות (למעשה אלה הם חמישה דֶקְטִילִים); היחידה השישית מכילה הברה מוטעמת והברה שאינה מוטעמת (סְפּוֹנְדִיאוס). נציין שארבעת הדקטילים הראשונים (ולעתים נדירות גם החמישי) יכולים להתחלף מדי פעם בספּוֹנְדִיאִים.

תרגומו החלוצי של טשרניחובסקי הן לאיליאדה הן לאודיסיאה שומר אף הוא על ההקסמטר המקורי, אך על יסוד הניגון האשכנזי. יוצא אפוא שקריאה בתרגום טשרניחובסקי השומרת על הניגון המקורי, ככוונת המתרגם, היא כיום דבר השמור ליודעי ח"ן.

לפני שנים מספר ראה אור תרגומי שלי להומרוס השלם, בפרוזה. תרגום זה נשען על מסורת מכובדת וארוכת שנים של תרגומי הומרוס בפרוזה בלשונות אירופה. הומרוס פרוזאי שלם, שתורגם ישירות מיוונית, לא היה עוד בנמצא (יש לציין כי תרגום פרוזה לאודיסיאה בלבד, מעשה ידיו של אהוביה כהנא, ראה אור ב־1995), ומטרתי הייתה לשמור על הסגנון האפי הייחודי בפרוזה עברית עשירה, שיש לה ניגון ומוזיקה משלה, אך לבטח אינה שירה במובן הקלסי של המונח (כלומר, טורים שקולים בתבנית אחידה, כמצוין לעיל). תרגום פרוזאי מאפשר לעתים להגיע לדיוק מילולי רב יותר בהעתקת המקור מאשר תרגום שירי, ואין ספק שצורך רב היה בתרגום עברי כזה.

כשנתיים לאחר פרסום תרגומי הומרוס שלי הופיע תרגומו של המשורר והמתרגם אהרן שבתאי לאודיסיאה, ואחר כך גם לאיליאדה. תרגום זה, ככתוב בגב הספרים, הוא תרגום שירי ראשון מאז תרגום טשרניחובסקי. אולם קריאה בו, לדעתי, מותירה בקוראים תחושה של קריאת פרוזה יותר מאשר שירה, הואיל והמתרגם נוקט בתרגומו משהו שניתן להגדירו "משקל מעובד". בפועל, המשמעות היא שאין עקיבות משקלית: יש שורות הקסטריות למופת, יש כאלה שאפשר לכנותן הקסמטר חלקי, ויש גם כאלה שאינן הקסמטר כלל. לזאת ייקרא פרוזה יותר מאשר שירה; אולם אלה עניינים שהוויכוח עליהם ארוך ומבחינתי – מתיש. בחירתו השירית של שבתאי נשענת אף היא על מסורת תרגומי שירה להומרוס בלשונות אירופה, הניכרת למשל בתרגומו האנגלי הידוע של ריצ'מונד לטימור (Lattimore).

למען השלמות נזכיר כי בעברית מצויים עוד תרגומי הומרוס: תרגום אריה סתיו לאיליאדה משנת 2009, ותרגומי יוסף האובן נבו להומרוס השלם, משלהי המאה שעברה. תרגומים אלה לא נעשו ישירות משפת המקור, ובהם אינני דן. דבר אחד נותר בעינו: עדיין יש מקום לתרגום עברי להומרוס, שנעשה מיוונית ושומר על ההקסמטר הדקטילי.

א"א

א. תרסיטס מתקומם נגד אגממנון

כָּכָה פָּקֵד וְעָרַךְ הַצָּבָא; אֶל מְקוֹם הָעֶצֶרֶת
שָׁבוּ אַיִי הַגִּבֹּרִים, נַחֲפָזִים מִסְּפִינָה וּמֵאֶהָל
בְּהֶמְלָה, כְּרָעַם מִשְׁבָּרֵיו שֶׁל הַיָּם רֵב הַגֶּעֶשׁ
הַמִּתְנַפְּצִים עַל הַחוּף הַגָּדוֹל, וְהוֹמִים פָּנֵי הַמַּיִם.
הָאֲחֵרִים הִתְיַשְׁבוּ, מִמְּקוֹמָם לֹא הוֹסִיפוּ לָנוּעַ,
אֶפֶס תְּרַסִּיטֵס הַפֶּטְפֶּטֶן לְבָדוֹ הַתִּמְרָמֵר עוֹד,
הוא שֶׁהָגָה בְּנַפְשׁוֹ מַלִּים מְרֻבּוֹת לֹלֵא סֵדֶר;
שׁוֹא, בְּלִי נִימוּס, הִתְנַתֵּשׁ עִם מַלְכִּים בְּמַרְיָבָה וּבִרְגֹז,
שָׁח אֶת אֲשֶׁר יַעֲזִיר לְדִידוֹ אֶת שְׁחֹק הָאַרְגֵּאִים;
זֶה הַפְּעוֹר בַּגִּבֹּרִים שָׁעָשׂוֹ אֶת דִּרְכָם עַדִּי אֱלִיוֹס.
עֲקֻמוּמִיּוֹת רָגְלָיו וּבִאֲחַת גַּם צָלַע, חֲטוּטָרֶת
עַל שְׁתֵּי כְּתָפָיו אֲשֶׁר נִתְמַכּוּ עַל חֻזְהוֹ; מִמַּעַל
רֹאשׁ מִחֲדָד לוֹ, עָלָיו צִמְחָה פְּלוּמָה מְדֻלְדֶּלֶת.
שׁוֹנָא נַפְשׁוֹ שֶׁל אַכִּילֵס הָיָה, גַּם שְׁטֵמוֹ אוֹדִיסֵאוֹס,

יַעַן תַּמִּיד הִקְנִיט אֶת שְׁנֵיהֶם; אָבֵל אֶזְזֶה הַשְּׁתֵּלַח
 בְּצַעֲקוֹת דְּבָרֵי גִנְאֵי בְּאִישׁ הַנֶּשֶׂא אֲגַמְּנוּן;
 כַּעַס גָּאָה בְּאֲכִיִּים עָלָיו וְלָבָם נִמְלֵא זַעַם.
 אֵךְ הוּא קוֹרֵא בְּקוֹל רֶם וּמִמְשִׁיךְ לַגְדֹּף אֶת בֶּן אֶטְרוֹס:
 "מָה תַּחֲסֹר עוֹד כָּעֵת, בֶּן אֶטְרוֹס, וּבִמָּה תִמָּצֵא דַפִּי?
 הֵן אֶהְיֶה מְלֵאִים בְּנִחְשָׁת, רַבּוֹת גַּם נֶשֶׁיךְ
 בְּאֶהְלִים, עֲלָמוֹת נִבְחָרוֹת, שְׁאוֹתֵן הַעֲנֻקָּנוּ
 אָנוּ, אֲכִיִּים, לָךְ רִאשׁוֹנָה, כָּל אֵימַת שְׁלֹכְדָנוּ
 עִיר מַעֲרִים. כָּלוּם תִּרְצֶה עוֹד זָהָב, יִשְׁאַהֲוּ מֵאֲלִיוֹס
 אִישׁ מִן הַטְּרוֹזִיִּים בּוֹלְמֵי הַסּוֹסִים, כִּי לִבְנוֹ זֶה הַכֶּפֶר?
 בֶּן שְׁשִׁבִיתִיו אֲנֹכִי, אוֹ אַחֵר מִבְּנֵי הָאֲכִיִּים.
 שְׁמָא תַחֲשֹׁק בְּאִשָּׁה צַעִירָה לְמִשְׁכָּב וּלְאֶהָב
 וּבַעֲצֻמָּה לְבִדְדָה תַחְזִיקָהּ? אָכֵן לֹא יָאָה כָּלֵל
 שְׁכַמְלָכֶם תִּנְהִיג לְאַסּוֹן אֶת בְּנֵי הָאֲכִיִּים.
 הוּא מוֹגִי לָב, חֲלָשִׁים, בְּנוֹת אֲכִיָּאָה הַנֶּכֶם, לֹא גְבֻרִיָּה!
 הִבֵּה נִפְלִיג בְּסַפִּינוֹת לְבֵיתָנוּ, נוֹתִיר כָּאֵן בְּטְרוֹיָה
 אֶת זֶה הָאִישׁ לְשִׁבְעַ שְׁלָל; כֹּךְ יִדַּע אִם אֲנַחְנוּ
 לוֹ אֵל נִכּוֹן מִגֵּן וִישׁוּעָה, אִם לֹאוֹ. הֵן עֵתָה זֶה
 בֹּז לְאֲכִילָס, גִּבֹּר אֲמִיץ שְׁבַעֲתִים מִמֶּנּוּ,
 יַעַן חֲטָף בַּעֲצָמוֹ תַשׁוּרְתּוֹ וְכַעַת יַחְזִיקָהּ.
 אֶפְסֹ לֹא חָם לִבְבוֹ שֶׁל אֲכִילָס, אֲלֵא הוּא שׁוֹה נֶפֶשׁ,
 כִּי אִם לֹא כֵן, בֶּן אֶטְרוֹס, פַּעַם אַחֲרוֹנָה אֶזְזֶה עַל־בֶּת."

ב. אודיסאוס נוזף בתרסיטס

כִּכָּה תִרְסִיטִס דְּבַר אֶל רוּעָה הַצְבָּאוֹת אַגְמָמֶנוֹן,
שֹׁחַ דְּבָרֵי בָלַע; מָהֵר וְעָמַד לְצִדּוֹ אֹדִיֶסְאוֹס
הַנֶּהְדֵּר, הִזְעִיף אֶת פָּנָיו וְגָעַר בּוֹ בְּתִקְוָה:
"הֵס, הוּא תִרְסִיטִס הַקְשָׁקֶשֶׁן! אַף עַל פִּי שִׁידַעַת
נָאִם בְּקוֹל צַח אֶל תַּעֲזוֹ לָרִיב עִם מְלָכִים לְבִדָּה.
יַעַן סְבוּרָנִי שְׁאִין עוֹד נִקְלָה מִמֶּךָ בְּבִנֵי מוֹתָה,
כָּל הָרַבִּים אֲשֶׁר בָּאוּ עִם בְּנֵי אֶטְרוֹס עַדִּי אֱלִיוֹס.
אֵל נָא אִפּוֹא תַעֲלֶה שָׁם מְלָכִים עַל דֵּל שְׁפֹתוֹתֶיךָ,
אֵל תִּגְדָּפֶם בְּנֶאֱצוֹת וּתְקוּהָ לְהַגִּיעַ הַבֵּיתָה.
אִין לָנוּ שׁוֹם יִדְיעָה בְּרוּרָה מָה צוֹפֵן עֲתִידָנוּ:
בֵּין בְּשָׁלוֹם בֵּין בְּרַע אָנוּ, בְּנֵי הָאֲכִיִּים, נָשׁוּבָה.
אֶפֶס כָּעַת פֹּה תֵשֵׁב וּתַחַרֵּף אֶת רוּעָה צְבָאוֹתֵינוּ,
בְּנוֹ שֶׁל אֶטְרוֹס אַגְמָמֶנוֹן, כִּי לוֹ גְּבוּרֵי הַדִּנָּאִים
מַעֲנִיקִים תְּשׁוּרוֹת לְמַכְבִּיר; רַק לַעַג בְּפִיךָ.
בְּרַם זֹאת לָךְ אֲבִשׁוּר, וְיָקוֹם הַדְּבָר וַיְהִי כֹךָ:
אִם אֶפְגָּשְׁךָ מִשְׁתַּטָּה עוֹד כְּשֶׁם שַׁעֲתָה הַשְׁתִּיטָה,
בֶּל יִהְיֶה עוֹד רֹאשִׁי נִשָּׂא עַל כְּתָפֵי אֹדִיֶסְאוֹס,
וּמוֹלִידוֹ שֶׁל טֶלְמָכוֹס בֶּל יוֹסִיפוּ לְקַרֵּא לִי,
אִם לֹא אֶתְפֹּס אוֹתָךְ וְאֶפְשֹׁט מַעְלֶיךָ בְּגִדֶיךָ,
מַעִיל וְכַתְנָת וְכֵן הַכְּסוֹת אֲשֶׁר לְמַבּוּשֶׁיךָ,
מִהֲלָמוֹת מִשְׁפִּילוֹת אֲזוּ אֶכְף וּמֵן הַעֲצָרָת
אֵל הַסְפִּינּוֹת הַחוֹפְזוֹת אֶרְדָּפְךָ וְאַתָּה מִתִּיפֶחַ."
כִּכָּה אָמַר; בְּשִׁרְבִיט אֲזוּ הִכְהוּ עַל גֵּב וְכַתְפֵּיִם;
הוּא הִתְפַּתֵּל בְּכָאֵב וּדְמָעָה גְּדוֹלָה גַּם הַדְמִיעַ.
עַל פָּנָיו גָּבוּ בְּצַבְצָה וְתַפְחָה חֲבוּרָה מְדַמָּמַת
תַּחַת שִׁרְבִיט הַזֶּהָב; הִתִּישַׁב בְּמִקְוֹמוֹ אַחוּז רַעַד
וּמִתִּיסַר הַבֵּיט אִין אוֹנִים וּמָחָה אֶת הַדְמָעָה.

ג. תגובת הצבא; אודיסאוס מעודד את רוחם

חרף מרת רוחם שחקו לו יתרם בדי נעם;
איש ברעהו שכנו הסתפל וכזאת גם הביע:
"הוי בחיי! כבר עשה אודיסוס נפלאות לאין חקר,
טבו מכל עצותיו, בקרבות גם ינהיג את גדודינו;
אפס עתה הפליא מאי פעם עשות בארגאים,
יען סכר את פיו של איש להגן וגם רוח.
הן, בטוחני, לבו הגאה לא עוד ישיאנו
שוב להקניט מלכים בדברי חרוף ותוכחת."
שח ההמון. התיצב מחריב הערים אודיסאוס
ובידו השרביט; אתנה כחלת העינים
שם לידו ובדמות של כרוז על העם היא פוקדת
כי ישתתקו, כך קרובים ורחוקים בבני האכיים
יחד יקשיבו לדבר אודיסוס, עצתו גם יבינו.
הוא אז פנה אליהם בכל לב וכזאת גם הביע:
"בנו של אטרוס, האכיים רוצים לשימך, הוי מלכנו,
למתעב מכל הבריות בעלי גיב שפתים.
לא יקיו עבודה את הבטחתם שהבטיחו
עוד כשמארגוס זנת הסוסים את דרכם עשו הנה:
בהרסך את אליוס יפת החומות שוב ישובו.
הן כילדים צעירים או נשים אלמנות מתפחים הם
איש לרעהו, בוכים אימתי ישובו הביתה.
ובאמת ישנו כאן עמל כדי לשוב מפי עצב;
איש כי ירחק מאשת חיקו אפלו רק לחדש,
טרוד דאגות אז יפליג בספינה שרבים ספסליה,
סער של חרף אותו יטלטל גם הים התופח.
אף על פי כן שנה תשיעית כבר חולפת עלינו
בשהותנו כאן; לפיכך לא אנוף באכיים
המתעצבים על יד הספינות הקמורות. אך בכל זאת
גנאי הוא לשהות ארכות וריקם לשוב אל ביתנו.

ד. הנבואה על הדרור וגוזליה

אָנָא, חֲזִקוּ וְאַמְצוּ, יְדִידִי! זָמַן מוֹעֵט עוֹד הַמֵּתִינוּ
כְּדִי שֶׁנִּדַּע אִם אָמֵת אוֹ כָּזָב מִנְּבֵא לָנוּ קִלְכֶּס.
זֹאת הֵן נִיטִיב בְּנַפְשֵׁנוּ לְדַעַת, כָּלְכֶם אֶף תַּעֲדוּ,
כָּל שֶׁהִקְרוֹת עוֹד לֹא חֲטָפוֹם, שְׁלִיחוֹתֵיו שֶׁל הַמּוֹת.
אָמֵשׁ, נִדְמָה, אוֹ שֶׁלְשׁוֹם, בְּאוֹלִיס עֵת סְפִינוֹת הָאֲכִיִּים
הַתְּגוֹדְדוּ – לְטְרוּיָאֲנִים וּפְרִיאֲמוֹס צַעַר תִּשְׁאַנָּה –
אָנוּ עַל גְּדוֹת מַעֲיָן הַקְטוֹמְבוֹת שְׁלֵמוֹת הָעֲלִינוּ
עַל מִזְבְּחוֹת קְדוֹשִׁים, הִקְרַבְנוּ לְבָנֵי הָאֱלֹמֹת
תַּחַת עֵץ דֹּלֵב נָאָה, שֶׁמִּמֶּנּוּ קִלְחוּ מִי הַטֶּהֱר.
שֵׁם נִתְגַּלָּה אוֹת גְּדוֹל: נָחַשׁ שֶׁגִּבּוֹ אָדָם גָּוֶן,
עַז וּמַחְרִיד, הָאוֹלָמְפִי עֲצָמוֹ לְאוֹר יוֹם הַבִּיָּאָהוּ,
מִיסוּדוֹת הַמִּזְבֵּחַ הַחֲלִיק וְנַחֲפֹז אֵל הַדֹּלֵב.
שָׁמָּה הָיוּ אֶפְרוּחֵי צִפּוֹר דְּרוֹר, זָהוּ קֵן גּוֹזְלִיָּה,
עַל הָעֵנָף הַגְּבוּהָ מִכָּל, מִסִּתְתָּרִים בְּסִבָּךְ עָלוּ.
הִמָּה שְׁמוֹנָה וְאַמָּם תִּתְּשִׁיעִית אֲשֶׁר יִלְדָתָם.
אֵת הַקְטָנִים הַמְּצִיִּצִים לַחֲמָלָה הַנָּחַשׁ אֲזִי בּוֹלֵעַ
וּמִסְבִּיבָם, אֲבָלָה עַל טֶפֶה, אָמָם מִתְּעוֹפֶפֶת;
הוּא מִתְּפַתֵּל וְתוֹפֶסֶה בְּכַנְפָּה כְּשֶׁסְּבִיבוֹ הִיא צוּחַת.
בָּרֵם לְאַחֵר שְׁטָרֶף אֵת הַדְּרוֹר וְגַם אֵת אֶפְרוּחֶיהָ,
אוֹת וּמוֹפֶת עָשָׂאוּ הָאֱלֹהִים שֶׁקֶדֶם גָּלְהוּ:
כִּי בָנוּ שֶׁל קְרוֹנוֹס חוֹשֵׁב הַבְּלִיעַל עָשָׂהוּ לְאֶבֶן.
אָנוּ נִצְבָּנוּ שֵׁם וְלִכָּל שְׂאֲרֵעַ הַשְׁתָּאִינוּ.
מִשְׁהַפְרִיעַ הָאוֹת הָאִים אֵת עוֹלַת בְּנֵי הַנִּצָּח,
קִלְכֶּס מִיָּד אֲזִי נִשָּׂא אֵת קוֹלוֹ בְּנִבּוּאָה וְהַשִּׁיחַ:
'לָמָּה, אֲכִיִּים אֲרָכִי מַחֲלָפוֹת, הַחֲרָשְׁתֶּם וְתַדְמוּ?
זֶה הַמוֹפֶת הַגָּדוֹל הָרָאנוּ זֶס טוֹב הִיעֵץ,
אוֹת לַעֲתִיד, יֵאָחֵר קִיוְמוֹ וְתַהֲלֵת עוֹלָמִים לוֹ.
כְּמוֹ שְׁטָרֶף הַנָּחַשׁ אֵת הַדְּרוֹר וְגַם אֵת אֶפְרוּחֶיהָ,
הִמָּה שְׁמוֹנָה וְאַמָּם תִּתְּשִׁיעִית אֲשֶׁר יִלְדָתָם,
זָהוּ מִנֵּין הַשָּׁנִים אֲשֶׁר שֵׁם נִלְחַם מִלְחַמְתָּנוּ;
בְּעִשִּׁירִית נִלְכַּד אֵת הָעִיר רַחְבּוֹת שְׁדֵרוֹתֶיהָ.'

כָּכָה הִבִּיעַ הָאִישׁ, וְאָכֵן עֵתָה דִּבְרִיו קָמוּ.
הִבָּה נִמְתִּינָה כָּלֵנוּ, אַכְיִים יְפִי שְׁרִיּוֹן רָגֵל,
פֹּה, עַד אֲשֶׁר נִלְכַּד קִרְיַת פְּרִיאֲמוֹס הַמְּשֻׁגְשָׁגָת.
כָּכָה דִּבֶּר; שָׁאָגוּ בְּקוֹל רֶם הָאֲרָגָאִים, הִרְעִימוּ
גַּם הַסְּפִינּוֹת הַיָּם לְקוֹל צַעֲקַת הָאֲכִיִּים
שֶׁהִלְלוּ אֶת דִּבְרֵי אוֹדִיסֵוס הַנִּפְלָא כְּאֵלוֹהָ.